

Programa Alvah Bessie

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

El Programa Alvah Bessie és un programa de la Direcció General de Memòria Democràtica per a la recerca de brigadistes internacionals desapareguts a Catalunya durant la Guerra Civil i de les seves famílies.

L'objecte del programa inclou els voluntaris antifeixistes procedents de l'estranger que van lluitar al bàndol republicà durant la Guerra Civil, tant aquells que van formar part de les Brigades Internacionals com aquells que van formar part d'altres unitats de l'exèrcit republicà o de les Milícies Antifeixistes, i que van morir o van desaparèixer a Catalunya.

És un programa amb vocació internacional. En primer lloc, pel contingut: pretén documentar els noms del màxim nombre possible de brigadistes internacionals que van morir o van desaparèixer a Catalunya durant la Guerra Civil, i documentar també els indrets on van desaparèixer o on van ser inhumats; i, en segon lloc, perquè preveu establir relació i comunicació amb historiadors, organismes i entitats dels països d'origen d'aquestes persones, tant per a finalitats de recerca com per a cercar-ne els familiars vius.

Per què aquest programa?

El Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, per mitjà de la Direcció General de Memòria Democràtica, duu a terme les polítiques públiques de memòria i és responsable de localitzar les fosses de la Guerra Civil i el franquisme, exhumar-ne les restes i identificar-les. El propòsit d'aquesta política és recuperar els noms de les víctimes i restituir les restes a les famílies que ho desitgin, d'acord amb la Llei 10/2009, de 30 de juny, sobre la localització i la identificació de les persones desaparegudes durant la Guerra Civil i la dictadura franquista, i la dignificació de les fosses comunes.

Per a fer-ho possible disposa de cinc instruments: els treballs tècnics de recerca històrica, que proporcionen informació rellevant per a la localització de persones desaparegudes i fosses comunes; el Cens de persones desaparegudes, mitjançant el qual es fa la recerca de les persones que van desaparèixer durant la guerra i la dictadura, a sol·licitud de les seves famílies; el Mapa de fosses, on es recull i s'actualitza la informació de les fosses documentades; el Pla de fosses, que inclou l'estudi històric i l'excavació arqueològica de fosses, així com l'anàlisi de les restes; i, finalment, i gràcies a la col·laboració entre els departaments de Justícia i de Salut, el Programa d'identificació genètica, mitjançant el qual les dades genètiques que s'obtenen de les restes exhumades s'encreuen amb dades genètiques de familiars vius.

Actualment hi ha més de 6.300 inscrits al Cens de persones desaparegudes a petició de les seves famílies. D'altra banda, gràcies a un treball continu de recerca històrica i geolocalització, a data d'avui la Direcció General de Memòria Democràtica ha documentat més de 670 fosses a Catalunya; s'ha intervingut en 67 fosses (una xifra que no inclou les intervencions que s'han fet arran de l'aparició no prevista de restes òssies en superfície).

Tanmateix, el nombre de brigadistes internacionals inscrits al Cens a petició de les seves famílies és baix en relació amb el nombre de baixes que van patir; possiblement, a causa del desconeixement per part de la majoria de les seves famílies sobre la recerca de persones desaparegudes que duu a terme la Generalitat de Catalunya i sobre instruments disponibles per a localitzar-les i identificar-ne les restes.

D'altra banda, els registres de què actualment disposem sobre persones mortes o desaparegudes a Catalunya durant la Guerra Civil contenen, proporcionalment, poques dades sobre voluntaris internacionals, o són incompletes o poc precises a l'efecte de recerca de persones desaparegudes.

La Direcció General de Memòria Democràtica ha considerat, doncs, la necessitat de dur a terme un programa específic de recerca dels voluntaris internacionals antifeixistes desapareguts a Catalunya i de les seves famílies.

En què consisteix el programa?

El Programa Alvah Bessie s'articula en dos eixos.

El primer eix se centra en la recerca històrica sobre les persones desaparegudes

El Programa ha de contribuir a esclarir quants brigadistes internacionals van morir o desaparèixer a Catalunya i ha de servir per a recuperar-ne els noms i cercar els indrets on van desaparèixer o on van ser inhumats. No pretén censar els brigadistes internacionals que van actuar a Catalunya, sinó determinar quins hi van morir o hi van desaparèixer, amb l'objectiu de localitzar els indrets on van desaparèixer o on van ser inhumats i, si és possible, identificar-los i retornar-los a les famílies que els reclamin.

La recerca es fa, per una banda, mitjançant la consulta i el buidatge de bibliografia i bases de dades, i d'altra banda, mitjançant l'estudi i el buidatge de fonts d'arxiu, principalment del fons digitalitzat de l'Arxiu estatal rus d'història socio-política, que conserva bona part de la documentació original de les Brigades Internacionals.

A més de les dades dels desapareguts, la recerca inclou els moviments de les unitats de les quals formaven part, a partir de mapes del període i d'informes elaborats per les mateixes unitats, amb l'objectiu de saber-ne les localitzacions, encreuar aquesta informació amb les dades obtingudes dels desapareguts i traçar hipòtesis sobre els indrets on haurien desaparegut.

Amb les primeres dades obtingudes, estimem que com a mínim dos mil voluntaris internacionals del bàndol republicà van desaparèixer a Catalunya, per bé que la recerca en els propers anys pot precisar més la xifra i la pot fer augmentar.

El segon eix se centra en la cerca de familiars de brigadistes desapareguts

El Programa ha de donar a conèixer fora de Catalunya i de l'Estat espanyol la tasca de recerca de desapareguts que duu a terme la Direcció General de Memòria Democràtica, per tal que les famílies que ho desitgin puguin accedir al Cens de persones desaparegudes i al Programa d'identificació genètica.

En aquest eix és d'especial interès la comunicació i l'assistència que poden oferir historiadors, organismes i entitats de memòria dels països d'origen d'aquestes persones. Fins avui, la Direcció General de Memòria Democràtica ha establert relacions per a la documentació de desapareguts i la recerca de familiars amb Abraham Lincoln Brigade Archives (dels Estats Units d'Amèrica), Canada and the Spanish Civil War (del Canadà), The International Brigade Memorial Trust (del Regne Unit), Friends of the International Brigades of Ireland (d'Irlanda) i Associazione Italiana Combattenti Volontari Antifascisti di Spagna - Istituto Nazionale Ferruccio Parri (d'Itàlia). En els mesos següents, la Direcció General de Memòria Democràtica té previst consolidar la relació amb aquestes entitats i ampliar les relacions a entitats de memòria i historiadors d'altres països, entre els quals hi ha França, Alemanya, Àustria, els Països Baixos i Cuba.

D'altra banda, les intervencions que duu a terme la Direcció General de Memòria Democràtica mitjançant el Pla de fosses poden motivar la cerca de familiars de persones concretes. La intervenció que es va dur a terme entre el desembre de 2020 i el juliol de 2021 a la fossa del Mas de Santa Magdalena, situada al terme municipal de Móra d'Ebre i associada a un hospital de guerra, n'ofereix els dos exemples següents:

- En una de les rases que es van exhumar es va recuperar un anell d'or fabricat a Birmingham, fet que va motivar la cerca de familiars de dos brigadistes que havien nascut o residit en aquesta ciutat o a prop. Gràcies a la col·laboració dels ajuntaments de Birmingham i de Walsaw, la Direcció General de Memòria Democràtica va poder establir contacte amb familiars dels dos desapareguts, els quals s'han inscrit al Cens de persones desaparegudes, i en un cas ja s'ha facilitat una mostra d'ADN per al Programa d'identificació genètica.
- El segon exemple s'explica gràcies a l'estudi de la documentació d'un metge que va treballar en aquell hospital, el doctor Miquel Gras Artero. En una de les seves llibretes va registrar l'operació i la defunció de José Rubel, adscrit al comissariat del batalló 52 de la XIII Brigada Internacional, també coneguda com la Brigada Dombrowski. La recerca en el fons digitalitzat de l'Arxiu Estatal Rus d'Història Sociopolítica ha permès determinar que es tractaria, en realitat, de Josef Rubel. Gràcies a la documentació localitzada s'ha pogut saber que va néixer a Kolomea i que residia a Polònia, en quina data va venir a l'Estat espanyol i la seva adscripció política, i també dades familiars. Per aquesta documentació sabem també que era jueu, motiu pel qual la Direcció General de Memòria Democràtica es va posar en contacte amb el Museu d'Història dels Jueus Polonesos de Varsòvia i amb el Museu del Poble Jueu de Tel-Aviv; gràcies a la seva col·laboració s'ha obtingut informació que serà rellevant per a localitzar els seus familiars.

Per què aquest nom?

The 15th International Brigade Photographic Unit Photograph Collection; ALBA Photo 11; ALBA Photo number 11-0176. Tamiment Library/Robert F. Wagner Labor Archives

Alvah Bessie va ser un brigadista nord-americà que va combatre al front de l'Ebre. Era escriptor i periodista, i després de la Guerra Civil, de tornada als Estats Units, va ser guionista cinematogràfic, entre altres professions.

S'ha triat el seu nom per a designar el programa perquè el treball comunicatiu i de recerca que va dur a terme connecta amb la tasca del programa i la il·lustra plenament.

De fet, podem dir que la precedeix: poc després de tornar als Estats Units, Alvah Bessie va escriure *Men in Battle*, una de les obres testimonials més eloqüents i ben escrites de la Guerra Civil, i que mostren el conflicte des d'un vessant humà que s'allunya del mite. Més tard, els anys seixanta, durant una visita a Catalunya per a participar en el rodatge d'un film, va cercar el lloc on havia estat

inhumat un company i amic del temps de la Guerra Civil, del qual se sabia que havia estat ferit a la batalla de l'Ebre, però no se sabia on havia mort ni on havia estat inhumat.

Considerem, doncs, que Alvah Bessie —potser abans que ningú altre— va fer, a títol individual, allò que avui fem a títol institucional: explicar a la societat què va succeir i cercar les persones desaparegudes.

El nom del programa té el vistiplau dels fills d'Alvah Bessie: Dan Bessie, David Bessie i Eva Wilson.

Resum històric sobre les Brigades Internacionals

Les Brigades Internacionals van ser un cos dins l'exèrcit republicà, durant la Guerra Civil (1936-1939), creat per canalitzar l'allistament i l'arribada de voluntaris procedents de l'estranger i per integrar-los en unitats militars específiques.

Durant el conflicte, entre 35.000 i 40.000 persones de més de cinquanta països es van unir al bàndol republicà. La majoria es van integrar en les Brigades Internacionals, mentre que d'altres ho van fer en les Milícies Antifeixistes (en els primers mesos de la guerra), en altres unitats de l'exèrcit republicà o en serveis sanitaris.

Estaven formades en un 80% per persones d'extracció obrera; en el 20 % restant s'hi comptaven principalment intel·lectuals, personal mèdic i professionals liberals. Malgrat que alguns havien fet el servei militar o havien participat en la Primera Guerra Mundial, la majoria no tenien experiència militar prèvia. S'estima que entre 1.500 i 2.000 eren dones i la resta, homes.

Van actuar principalment com a metges, infermeres, conductors d'ambulàncies i, la majoria, com a soldats. Els qui van actuar com a soldats ho van fer com a forces de xoc, cosa que explica que participessin en totes les grans batalles de la guerra i que patissin un elevat nombre de baixes (s'estima que una quarta part van morir en la guerra).

Quant a xifres amb relació al país de naixement d'aquestes persones, i per bé que cal prendre-les com una aproximació, destaca en primer lloc França (amb una xifra que oscil·laria entre 9.000 i 10.000), Polònia i Itàlia (al voltant de 3.000 en cada cas), els Estats Units d'Amèrica (2.800), la Gran Bretanya (2.400), Alemanya (2.200), els països balcànics (2.100), Bèlgica (1.700), Cuba (1.000-1.200) i l'antiga Txecoslovàquia (1.000).

Les Brigades Internacionals a Catalunya

Catalunya va ser porta d'entrada per a la majoria d'aquests voluntaris: en els primers mesos de la guerra, els qui arribaven per terra ho feien de manera oberta a través de pobles fronterers, com Portbou; a partir de febrer del 1937, quan el Comitè de No-intervenció va segellar les fronteres per evitar el pas de persones i recursos bèl·lics cap a la Península, ho feien mitjançant antigues rutes de contrabandistes pel Pirineu. La majoria dels qui arribaven per terra des de França eren allotjats al castell de Sant Ferran de Figueres, i passats uns quants dies es traslladaven en tren a Barcelona, València i, finalment, Albacete, on les Brigades Internacionals tenien la seva base.

A partir de la primavera de 1938, quan l'exèrcit franquista va partir en dos el territori republicà, els serveis centrals de les Brigades Internacionals es van traslladar d'Albacete a Barcelona i es van instal·lar diversos hospitals de les Brigades Internacionals a Catalunya.

A Catalunya van actuar, principalment, al front de l'Ebre, fins que el setembre de 1938 el Govern republicà va ordenar retirar-los del front.

Els supervivents es van allotjar en diversos pobles de Catalunya a l'espera de ser repatriats, i se'ls va dedicar comiats en diverses poblacions. Entre aquests actes de comiat destaca el que va tenir lloc el 25 d'octubre de 1938 a l'Espluga de Francolí, on hi havia un balneari que havia servit com a hospital de guerra. L'acte va reunir el president del Govern de la República i els principals caps de l'exèrcit de l'Ebre i de les Brigades Internacionals, així com diversos fotògrafs i corresponsals i al voltant de 2.000 brigadistes, que hi van assistir en representació de totes les nacionalitats de les Brigades Internacionals. L'acte polític de l'Espluga de Francolí va precedir el comiat popular que es va celebrar a la Diagonal i al passeig de Gràcia de Barcelona el 28 d'octubre de 1938, que és considerat una de les mobilitzacions més grans que va viure la ciutat durant la guerra.

Abans que acabés l'any la majoria havien tornat als seus països d'origen. Tanmateix, a aquells que procedien de països que estaven sota règims feixistes, França els va denegar el pas per la frontera i van haver de romandre a Catalunya fins al final de la guerra. La majoria eren alemanys, austríacs, italians, balcànics i europeus de l'est, però també s'hi comptaven nombrosos llatinoamericans que encara no havien pogut marxar. Pels volts del 25 de gener de 1939, quan l'exèrcit franquista havia arribat a l'alçada de Barcelona, alguns d'aquests brigadistes desmobilitzats van tornar al front per contribuir a protegir la retirada de la població civil cap a França.

Qui era Alvah Bessie

Nascut a Nova York el 1904 i mort a San Rafael (California) el 1985.

Periodista i escriptor. A finals de 1937 es va allistar a les Brigades Internacionals; va arribar a Catalunya el febrer de 1938, després de travessar el Pirineu de nit per evitar les patrulles del Comitè de No-intervenció. Va ser adscrit al batalló Lincoln-Washington de la XV Brigada Internacional, amb el qual va lluitar al front de l'Ebre.

Va lligar una amistat estreta amb el capità de la seva companyia, el també novaiorquès Aaron Lopoff, el qual va ser ferit de gravetat l'agost de 1938 a la serra de Pàndols i va morir en un hospital de la rereguarda. Alvah Bessie va ser l'encarregat d'escriure una carta a la parella sentimental de Lopoff, per informar-la de la defunció, i poc després li va dedicar un article a la revista del batalló.¹

El 1939, de nou als Estats Units, va publicar el llibre *Men in Battle*,² un testimoni del seu pas per la guerra. Posteriorment va ser guionista a Hollywood, i el 1945 va ser nominat a l'Oscar al millor guió original pel film *Objective Burma*. El 1947 va formar part d'«Els deu de Hollywood», nom amb què es va designar els primers professionals de la indústria cinematogràfica dels Estats Units que van ser jutjats pel Comitè d'Activitats Antiamericanes, abans fins i tot del període de McCarthy. Durant el judici, Alvah Bessie es va negar a respondre a la pregunta de si era o havia estat membre del Partit Comunista, emparant-se en la Primera esmena de la Constitució dels Estats Units, que garantia el dret de pensament i d'associació dels ciutadans dels Estats Units, i en la Cinquena esmena, que garantia el dret dels ciutadans a no declarar en contra seu. La sentència va arribar al cap de tres anys, i Alvah Bessie va complir un any de presó a Texarcana, a Texas.

El 1967 va tornar a Catalunya per participar en el film *España otra vez*, de Jaime Camino. Durant l'estada va aprofitar per buscar l'indret on hauria estat inhumat Aaron Lopoff, el seu amic durant la batalla de l'Ebre, però no el va trobar. Durant la seva estada a la presó li havia dedicat un poema, titulat «To My Dead Brother».

Entre les seves obres escrites destaquen l'esmentada *Men in Battle*, *Inquisition in Eden* (sobre la persecució judicial de què van ser objecte «Els deu de Hollywood») i el diari personal que va escriure durant la Guerra Civil, *Alvah Bessie's Spanish Civil War Notebooks*, que va ser editat pel seu fill Dan Bessie.

La seva figura és també el fil conductor del documental *Hollywood contra Franco* (Oriol Porta, 2009).

¹ L'article va ser editat de nou el 2018 en la revista *The Volunteer*, de l'entitat Abraham Lincoln Brigade Archives, i és consultable en línia. <https://albvoluteer.org/2018/08/aaron-lopoff-by-a-c-b-alvah-bessie/>

² Publicat en castellà per RBA Editores el 2018

Informació addicional

Direcció General de Memòria Democràtica

<http://justicia.gencat.cat/ca/ambits/memoria/>

Dan Bessie

Fitxa de Dan Bessie a IMDB: <https://www.imdb.com/name/nm0078828/>

«Dan Bessie: “El meu pare ha influït tota la vida en les meves idees radicals”».

Vilaweb. Entrevista a Dan Bessie (20 gener 2019):

<https://www.vilaweb.cat/noticies/entrevista-dan-bessie-alvah/>

Sebastiaan Faber

Portal web propi: <https://sebastiaanfaber.com/>

Fitxa de Sebastiaan Faber al portal web d'Abraham Lincoln Brigade Archives:

<https://alba-valb.org/people/sebastiaan-faber/>

«La Contra». *La Vanguardia*. Entrevista a Sebastiaan Faber (10 setembre 2020):

<https://www.lavanguardia.com/lacontra/20200910/483391284888/falta-en-espana-una-politica-publica-de-memoria.html>

Abraham Lincoln Brigade Archives

<https://alba-valb.org/>

Alvah Bessie

Fitxa d'Alvah Bessie a la base de dades de brigadistes nord-americans d'Abraham Lincoln Brigade Archives: <https://alba-valb.org/volunteers/alvah-bessie/>

Fitxa d'Alvah Bessie a IMDB: <https://www.imdb.com/name/nm0078827/>

Fitxa de la pel·lícula *España otra vez*, de Jaime Camino (1968), a IMDB:

<https://www.imdb.com/title/tt0062941/>

Fitxa del documental *Hollywood contra Franco*, d'Oriol Porta (2008), a IMDB:

<https://www.imdb.com/title/tt1314772/>

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia